

**LA CONCA DE BARBERÀ
DES DE FINALS DEL SEGLE XVI
A FINALS DEL SEGLE XVII.
PERIODIFICACIÓ, ABAST GEOGRÀFIC
I ASSAIG INTERPRETATIU
DELS ANYS NEGATIUS**

Valentí Gual i Vilà

CONSIDERACIONS PRÈVIES

Gràcies al recompte numèric de les variables demogràfiques –baptismes, òbits i matrimonis– que hem sotmès a anàlisi al llarg de la nostra tesi doctoral (Gual, 1991), ens ha estat possible de dur a terme una relació dels anys que en les diferents parròquies de la Conca estricta recullen un excés de defuncions sobre els baptismes.

Cal exposar, d'entrada, dues limitacions fonamentals d'aquest sistema. La primera ve donada per la impossibilitat de determinar amb exactitud la magnitud de la crisi: encara que tinguem la relació d'anys defectius, les pèrdues demogràfiques han de ser posades en relació amb el nombre d'habitants. Dit d'una altra manera, no era el mateix que Vallclara minvés en 7 els seus efectius humans que ho fes l'Esplugu. Les conseqüències podien ser molt més profundes pel poblet que per a la vila. Aquest inconvenient fou superat amb una anàlisi de la intensitat de les crisis de mortalitat com a variable independent del nombre d'habitants de cada parròquia que assajarem en un altre apartat de la tesi.

En segon lloc, a ningú ha d'escapar que una forta embranzida de la natalitat pot amagar els efectes d'una anyada o d'un període on també els òbits han experimentat un fort increment. Així, anys també prou defectius poden restar fora de la relació si paral·lelament s'ha operat un increment de la natalitat que impedeix conferir caràcter de negativitat a l'anyada. És per això que serem amatents a les fluctuacions del balanç natural, el qual recull, com és sabut, l'evolució de la natalitat i de la mortalitat.

Cal, doncs, tenir en compte aquestes limitacions. D'altra banda, però, és clar que el sistema que hem emprat de recórrer a l'avaluació del balanç natural anual presenta un gran avantatge: el fet de poder seriar i de poder comparar les diverses nòmines obtingudes. Això és el que hem dut a terme a la nostra àrea d'estudi: la

relació i la comparació dels resultats per pes demogràfic de les diverses parròquies enquestades.

Ha estat pres com a base el fogatge del 1553 de cara a la classificació de les diverses poblacions segons el seu volum de població i per efectuar uns grups que diferencien, aproximadament, els petits pobles dels pobles i les viles. Convé afegir que al llarg de l'època Moderna aquestes agrupacions podien sofrir variacions –el cas de Pira amb un creixement espectacular el XVIII és paradigmàtic–, però que essencialment no variaren excessivament i que, a més, cal dur a terme un sistema d'acostament al tema. Aquest pot ser tan apte com qualsevol altre i obrir una segona classificació segons les dades censals del segle XVIII hauria estat afegir uns elements de complicació excessius.

Advertim, per acabar, que concretem parròquia a parròquia l'evolució de les diverses anyades negatives i que incidim puntualment en el moviment estacional de les defuncions. Un cop dut a terme això, establim la cronologia dels diversos quadres crítics i procurem explicar les causes que els motivaren amb l'ajut de la bibliografia local, comarcal i nacional.

No és de més significar que el present treball recau sobre el darrer terç del segle XVI i el segle XVII, tot i que a la tesi el tenim completat fins el 1815. Hem optat per presentar la visió d'aquest període en lloc de la del segle XVIII, que resulta més conegut. Limitacions documentals imposen, però, haver d'aportar només les referències relatives als pobles i als poblets de la Comarca, car Montblanc, L'Espluga i Sarral no han conservat sacramentaris del segle XVII.

EXPOSICIÓ DE RESULTATS

CONCA ESTRICTA (anys negatius)

Parròquies d'1 a 25 focs el 1553:

Montbrió Marca	Pira	Vilanova de Prades
	1603	1603
	1604	
	1605	1605
1608		
	1614	1614
	1615	
1618		
	1624	1622
1629		1627
	1628	1628
1629	1629	1629
		1630
		1631
		1632
		1633
	1634	
	1635	
	1636	
	1637	
	164	

Montbrió Marca	Pira	Vilanova de Prades
1638	1638	
1639		
1641	1641	
1642	1642	1642
		1643
	1644	1644
1647		1647
1648		
	1651	1651
	1653	1653
		1656
		1661
		1662
		1665
1673		
		1674
		1677
1680		
	1684	1684
	1686	
	1690	
	1692	
		1693
	1694	
		1695
		1697
1699		

Comentari

Cal tenir en compte que el registre de defuncions de Montbrió de la Marca comença el 1606 i que els albats no hi són enregistrats fins el 1633, a Pira fins el 1647 i a Vilanova fins el 1631.

Destaquem els següents períodes difícils: 1603-1605, que es donen a les dues parròquies amb avaluació possible (Pira i Vilanova), l'any de 1614 –acompanyat de 1615 a Pira–, el de 1629 –negatiu arreu però aïllat a Montbrió, precedit del 1628 a Pira i allargat fins el 1633 a Vilanova–; 1641 (només fora Vilanova); 1642 (arreu); 1644 (només fora Montbrió) i 1647 (només fora Pira).

Una primera meitat de centúria força condensada pel que fa a períodes de dificultats, més encara si tenim en compte que els òbits de menuts no figuren inscrits fins una data ben tardana i que, per tant, operem només sobre el 50% de les defuncions.

Podem detallar, doncs, 5 lapses difícils: 1603-1605, 1614, 1628-1629, 1641-1644 i 1647-1648. Els anys trenta poden cridar a error en no veure's reflectits ací, però tampoc foren bons: del 1630 al 1633 tots els anys foren negatius a Vilanova, del 1634 al 1638 tots a Pira, el 1638 i el 1639 a Montbrió.

Només dues èpoques semblen haver estat benignes: 1606-1613 i 1616-1621, "grosso modo".

En canvi, a la segona meitat del segle XVII, i malgrat que els albats figuren sempre inscrits, les dificultats semblen atenuar-se: només el 1651-1653 (a Pira i Vi-

lanova) i el 1684 (als mateixos indrets) resulten repetits. La dècada dels noranta presenta una proliferació de dificultats però no són observables coincidències.

Parròquies de 26 a 50 focs el 1553:

Forés	Guàrdia	Rocafort	Vallclara	Vilaverd	Solivella
	1580				
		1583			
		1585	1585	1585	
				1588	
1597					
			1599		
1605	1605	1605			
				1607	
1608					
1609					
1615					
1620					
	1621				
	1623		1623		
	1625				
1627				1627	
1629	1629		1629	1629	
1630	1630				
1631	1631				
			1632		
	1635				
			1636		
			1637		
	1638				
	1640				
1641	1641	1641		1641	
1642	1642	1642	1642	1642	
	1643	1643	1643		
1644	1644		1644		
	1646				
			1647		
1648			1648		
			1649		
1650					
	1651			1651	
1652					
			1653		
	1655				
			1656		

Forés	Guàrdia	Rocafort	Vallclara	Vilaverd	Solivella
			1658		
		1660			
		1661			
1662					
1668		1668			
		1669			
			1670	1670	
		1680	1680		
				1681	
				1683	
		1684	1684	1684	
1685					1685
				1687	
		1688	1688		
		1690			
			1691		
	1692			1692	
		1694		1694	
		1697			
	1698				
				1700	

Comentari

No disposem dels baptismes rocafortins del 1588 al 1640 i no podem fer cap avaluació per aquesta etapa. No s'han conservat les actes de defunció de La Guàrdia del 1675 al 1687.

Solivella entra en avaluació a partir del 1685.

Anotacions d'albats: Forés des 1597; La Guàrdia des 1596 a 1606, 1620 a 1626 i 1641 en endavant; Rocafort des 1638; Vallclara des 1631; Vilaverd des 1637 i Solivella des 1685.

A remarcar la crisi del 1585 (només lliure Forés) al segle XVI. Després, una història coneguda: 1605 (només lliure Vilaverd), 1629 (cap parròquia escàpola) i els típics afegits per davant i per darrera i el desastre de 1641 (només lliure Vallclara) i 1642 (arreu).

Els anys quaranta resulten pèssims. La dècada dels deu, en canvi, només mostra els anys negatius de 1615 i 1620 a Forés.

A la segona meitat de la centúria, les dificultats només denoten certa concentració als anys 1651, 1668 i 1670 (2 s/5); 1680 (2 s/4) i sobretot el 1684 (només n'escapa Forés).

Convé destacar un període molt benigne: 1671-1679, sense cap any negatiu en les parròquies on disposem d'informació.

Llocs de més de 51 focs el 1553:

Barberà: 1615, 1623, 1628, 1641, 1647, 1648, 1652, 1660, 1670, 1675, 1676, 1684, 1692, 1697 i 1700.

El registre de defuncions barberenc comença el 1610 i anota els albats des 1634. Barberà recull la crisi dels anys centrals de la dècada delsdeu del segle XVII,

anticipa un any la del 1629 i també cobra valors negatius el 1641 i el 1647-1648. A la segona meitat, recull l'assot de la pestilència el 1652 i la negativitat del 1684. Els anys setanta no són tan bons com en altres indrets de la comarca.

Comentari dels resultats globals

Un advertiment important: parlarem dels anys negatius, dels anys en què les defuncions superaren als baptismes. Van ser anys de crisi? Segurament. Alguns cops a causa de l'increment sobtat de la mortalitat –aplicació que dóna al terme Dantí (106)–, molt menys a causa d'una mortalitat estable però d'una caiguda perceptible de la natalitat. Ho apuntarem sempre que ho creguem convenient.

Cal recordar, també, les diferències existents entre la crisi de mortalitat i la mortalitat de crisi: la primera tindria unes connotacions de caire accidental –impacte de les epidèmies, per ex.–, mentre la segona obeiria a factors econòmics –crisi de subsistències, posem per cas–. Encara hi ha el terme de crisi demogràfica que suposa la coincidència amb el desgavell en altres factors, com ara la natalitat i la nupcialitat. En cada moment, farem les observacions que considerem oportunes.

Convé, ara, que posem en clar tot el seguit de referències efectuades al voltant dels anys negatius en les parròquies estudiades. Aquesta és, per ordre de major a menor abast geogràfic, la relació dels anys negatius:

Any	Parròquies afectades	Parròquies analitzades
1642	8	9
1629	7	8
1641	7	9
1684	6	9
1605	5	6
1585	3	3

Entrarem ara, en detall, a la recerca d'explicacions i a la justa menció a cadascuna d'aquestes crisis.

ELS LLIBRES PARROQUIALS COM A FONT

En les parròquies de la Conca estricta, en dates tan endarrerides només disposem d'informació per Forés, La Guàrdia dels Prats, Pira, Vallclara, Vilanova de Prades i Vilaverd-La Riba.

A l'any 1603, a Forés, finaren 19 persones. D'aquestes 8 eren albats i 2 franceses: Antoni de Joan, mestre de cases, del bisbat de Tula (mort el 14 d'octubre) i Bernat, pastor de Francesc Puig (traspassat el 8 de novembre).

El moviment mensual del conjunt d'òbits és el següent: 3 en gener, 4 en febrer, 1 en març, 2 en maig, 1 en juny, 1 en juliol, 1 en agost, 5 en octubre i 1 en novembre. Així, gener, febrer i octubre concentren 12 dels 19 casos.

El 1604 és un any tranquil, amb un conjunt de 9 defuncions. No ha d'escapar, però, que 8 es produïren des de mitjan d'agost fins a finals d'any.

El 1605 torna a marcar un empitjorament de la situació. Hi comptem 17 decessos, un parell menys que el 1603. Només 4 són d'albats.

Ara, el moviment mensual ofereix una línia ben nítida: 1 el gener, 1 el febrer, 3 el març, 4 l'abril, 1 el maig, 4 el juny, 1 l'agost i 2 el novembre. Març, abril i juny destaquen.

Com que el 1603 i el 1605 foren batejats 9 i 8 infants, el caràcter defectiu d'ambdues anyades resta palès: -10 i -9, respectivament.

A La Guàrdia dels Prats només el 1605 resulta negatiu en mostrar 11 òbits -5 d'albats i 6 de cossos- contra 9 baptismes.

El conjunt de defuncions es presenta prou repartit al llarg de l'anyada: 1 en març, 2 en abril, 2 en maig, 2 en juny, 1 en setembre, 2 en novembre i 1 en desembre.

Pira ostentava un poblament molt migrat a inicis del segle XVII. Els anys 1603, 1604 i 1605 només foren batejats 3 infants cada any. Tot i això, moriren 5, 4 i 5 adults, respectivament i tot el trienni és negatiu.

A Rocafort, són els anys 1603, 1604 i 1608 aquells que es situen clarament per damunt de la mitjana.

Semblantment, s'esdevé amb Vallclara que ofereix 3 òbits d'adults contra només 2 batejos el 1605.

A Vilanova de Prades, comptem defecte el 1603 i el 1605. De tota manera, el valor del mateix és ben escàs (-1 i -2, respectivament).

Finalment, el nucli Vilaverd-La Riba, centra l'any negatiu el 1607, amb una punta de mortalitat de 18 òbits, 2 dels quals pertoquen menuts. La negativitat ateny -2. Tot i això, el 1603 mostra 11 defuncions -1 d'albat- i només l'alta mortalitat el dissimula.

Els sacramentaris callen qualsevol referència a la naturalesa de les malalties. Convé deixar pas a les fonts secundàries.

Fonts secundàries

El primer testimoni l'aporta Jeroni Pujades. Escriu això el juliol del 1603:

"Aquest any del juliol ençà comunament per Catalunya hi ha haguda una corrença de cambras y febres y tarçanes, que hi ha haguda casa que no's podian socórrer los uns als altres. Hase'n morta infinida gent de las cambras, que morian dins tres o quatre dias, y vui encara dura" (Casas, I, 294).

Cal definir què són les "cambras". Ens recolzem en l'estudi de Planes Closa: "diarrea, evacuació freqüent o anormal del ventre". Tot plegat, no és una altra cosa que disenteria: diarrees espectacular i deposicions muco-sanguinolentes (Planes, 1.173).

Pujades no cessa en les seves anotacions:

"tot aquest mes de setembre (del 1603) per Catalunya universalment hi ha hagudes grans febres, cessions, modorres, escanenties y mal de ulls. Es estada plaga universal quiça causada per los grans calors ha fets aquest mes, cosa mai vista per los nats.... Totavia vista la gran corrença dels mals no hi ha morta demasiada gent" (Casas, I, 294-295).

Les "escanenties": derivació d'esquinància i quasi segur un dels termes que antigament hom hauria fet anar per designar les angines (Planes, 1.197). Aquest és el quadre de malalties referent al 1603, de caràcter universal -arreu del país- i sense massa incidència.

El quadre de crisi segueix pel 1604. Segons alguns autors, aquell any fou de secada i derivà en una manca de forments i en una crisi de subsistència (Olivé, 134).

Manca de queviures... i també nova aparició d'un quadre de malalties. Torna a tocar el torn a Pujades:

"en aquest mes de agost (del 1604) en Barcelona, Vallès, Sagarra y Urgell hy ha agudes grans malalties de sessions de febres, y se n'ha morta molta gent que venian ab grans bascas. Y si bé són estades universals en tota Catalunya, en ditas parts són estades de major fúria. Y particularment en Urgell y Sagarra..." on molts no van poder acabar de batre (Casas, I, 374-375).

Com podem observar, els testimonis semblen apuntar vers unes dificultats demogràfiques provocades, com tants cops, per unes crisis agrícoles derivades d'adverses condicions meteorològiques –sequera–, amb l'additament de certes malalties.

Planes també recull les referències al dietari de Jeroni Pujades i ho mata amb un lacònic: “el primer quinquenni del segle XVII sembla que fou un període dolent en general” (Planes, 195). A Verdú, segons aquest autor, el 1601-1605 fou de-sastrós.

A la Conca, l'etapa 1603-1605, amb l'afegit del 1607 a Vilaverd-La Riba també és nefasta. Recordem que el 1608 i el 1609 resultaren negatius a Forés.

LA DÈCADA DE 1610-1620

La dècada dels deu fou prou bona a les parròquies de la Conca on disposem d'informació. Només hem de destacar un parell d'anys negatius: el 1614 a Pira i Vilanova de Prades i el 1615 a Pira i Forés. Diversament a Rocafort, on l'any dolent és 1617.

El 1614 ofereix 4 defuncions i el 1615, 5, a Pira. Mentre, a Vilanova, la punta de mortalitat del 1614 és, certament, ressenyable. Aquell any moren 8 adults; tot doblant la mitjana de decessos dels anys normals. A més, 7 dels 8 òbits s'operen entre el 26 de març i el 22 de juliol.

El 1615 a Forés s'enregistraren 11 defuncions, 4 d'albats. Morí un comengès a l'hospital i l'anyada no ofereix cap concentració mensual destacable.

Barberà mostra una negativitat el 1615, quan a 18 defuncions –2 de violentes– s'hi oposen tan sols 16 baptismes.

Rocafort ofereix un pic de mortalitat clar i net l'any 1617, amb 13 defuncions d'adults, quan la mitjana anual era exactament de 5.

LA DÈCADA DE 1620-1630

A partir del 1627 hom pot detectar signes de fallida. Finals del vint i inicis dels trenta seran anys difícils. Certament, en uns lloc més que en altres però, això sí, arreu.

El 1627 és any negatiu a Forés, Vilaverd i Vilanova de Prades. El 1628 a Pira, Vilanova de Prades i Vallclara. El 1629 arreu de les 7 parròquies on disposem d'informació. I porta cua: 1630 i 1631 en diversos llocs reflecteixen dificultats.

La sèrie d'anyades defectives més impressionants la mostra Vilanova de Prades, on tots els anys compresos entre el 1627 i el 1633 –set– foren negatius.

Del 1616 al 1626, la xifra d'òbits vilanovencs és tranquil·la i és mou sempre entre 1 i 3 decessos anuals. Al 1627 tot canvia: aquell any moren 6 adults. El 1628, la mortalitat es manté alta –5 traspassos–. El 1629, esclata en aconseguir 11 defuncions. Minva lleugerament el 1630 –9 decessos– i assoleix un altre cop el valor 11 –ara amb 2 albats consignats– el 1631.

També 1628 i 1629 porten complicacions a Pira, on ja el 1624 havia estat prou dolent. Tant el 1628 com el 1629 moren 7 pirencs adults.

A Montbrió, les dificultats resten individualitzades l'any 1629 quan moren 4 persones i cap resulta batejada

A Forés, la punta de mortalitat del 1627 és de lleu: moren 14 persones, 6 de les quals eren menors. A més, 6 de les 14 ho fan en març i en abril. La crisi del 1629 afecta fonamentalment la població adulta, ja que dels 10 decessos només 1 és albat.

A destacar que 7 del 10 finats són dones. El desgavell anotador és evident el 1630-1631. La crisi de mortalitat també: 27 defuncions, només 7 d'albats. Per tant, doncs, l'etapa de dificultats s'allarga del 1627 al 1631, i només el 1628 en resta exclòs.

A La Guàrdia, 1621, 1623 i 1625 ja havien estat negatius. El bienni 1629-1630 ho serà encara més. La parròquia havia patit un fort atac de la mort el 1621 -12 defuncions, 7 de les quals de menors-; el 1623 -16 òbits, només 4 d'albats- i el 1625 -19 traspassos, tan sols 3 de canalla-. El 1629, tot i ser negatiu, ho és menys que aquests anys: hi moren 9 persones adultes, sense que figuri inscrit cap albat. El 1630 serà encara pitjor: 15 decessos i només un albat inscrit. La dècada dels 20 fou nefasta a La Guàrdia.

A Rocafort, malgrat no disposar dels baptismes, destaquen clarament dues puntes de mortalitat el 1627 -10 òbits- i el 1629 -13-, quan la mitjana anual era de 7 defuncions. Ja a la dècada dels 30, el 1631 -11 traspassos- es mostra cru.

A Vallclara tot i que el 1628 ja és negatiu, la crisi s'hi fa evident el 1629 amb 10 defuncions, totes d'adults, i 9 de les quals es concentren de juliol a desembre.

Podem observar una parròquia de molt més pes demogràfic: Barberà. La punta de mortalitat es situa clarament el 1628: 23 defuncions de majors s'oposen a 15 baptismes. El 1629 recull 15 òbits però el bon valor assolit pels baptismes treu caràcter negatiu a l'anyada. Convé recordar que el 1623 ja havia estat negatiu a Barberà.

El marc de crisi a tombar els anys trenta és clar. Acut ràpidament una explicació: la pesta milanesa. Planes parla del seu impacte a Bellpuig (209), mentre altres ho atribueixen tot a una manca de subsistències (Olivé). Pujades en dona algunes referències i respecte el 1626 anota:

"en los mesos de juliol, agost y Setembre, universalment en tota Catalunya, hi ha hagut grans febres de cessions y Terçanes; que la gent anava cayent... han estadas quartanas y catarros pèssims" (Casas, IV, 71).

El març del 1627 l'autor del Dietari s'expressa en el sentit de la manca d'aigua a Barcelona i a València: "Y tot en la fi de aquest mes y principis de l'altre ha causat infinat malaltia y moltes morts de mal de costat" (Casas, IV, 85).

Escriu, més endavant: ".. en tal punt que ha aparegut rama de mal contagiós. En Catalunya se atribueix a les grans neus y contínuos vents de tramuntana y ponents que casi un dia no han cessat, de Sant Vicenç ençà" (Casas, IV, 85). Hi torna: "Aquest estiu -de 1627- és passat molt estèril per causa de la gran secada..." (Casas, IV, 108). La secada no s'allunya. L'abril del 1628 a Barcelona hom segueix demanant aigua i "fan-se cada dia grans processons per tota Catalunya" (Casas, IV, 130).

Fins a finals del 1628 el cronista només denota una situació: l'adversitat meteorològica. Dona un tomb i recull com el 3 de desembre del 1628 els cònsols de Cadagués resten avisats de la necessitat de no tenir contactes amb Narbona, on hi ha pesta (Casas, IV, 170). El setembre del 1629, a Castelló d'Empúries arriben noves que a Andalusia i a Extremadura hi ha pesta declarada. EL "temps humit i calent" és molt favorable a la propagació de l'epidèmia (Casas, IV, 217). Tot i això, el juny del 1630 la zona empordanesa ja no és lliure de la malaltia. Al Rosselló "trauen pigas y molts estan tots inflats, y dexan contagi... per tot l'Empordà ha ya dias que corren los bubons, qui mor de dos y de tres" (Cases, IV, 234).

Certament sembla, un cop més, que crisi de subsistències i pesta vagin de bracet. La història podria ser, més o menys, aquesta: del 1626 al 1628, una manca de queviures arran d'un seguit de collites deficitàries causades per la secada i, a partir del 1629, pesta.

Convé advertir que el recurs sistemàtic a la pesta a l'hora d'explicar una crisi de mortalitat no deixa de ser força matusser i poc científic. Tot sembla indicar que cal concedir un bon marge d'actuació a les crisis "mixtes" i aquesta època que acabem d'analitzar en pot ser un bon exponent.

EL DESASTRE DE LA GUERRA DELS SEGADORS

Cap dels períodes defectius que fins ara hem anat analitzant admet punt de comparació amb allò que va passar a partir del 1641. Les xifres de mortalitat que es desprenen dels obituaris semblen embogir i els anys negatius es succeeixen sense solució de continuïtat.

Del les causes se'n pot parlar molt i des de diversos punts de vista. Però un únic enquadrament es perfila com a vàlid i és, certament, tan vell com la història humana: fam, guerra i pesta. Escriure de l'època central del segle XVII és camp adobat per a les adjectivacions més florides, per a la prosa més barroca possible. Terreny on l'historiador pot demostrar la seva qualitat literària.

Del desastre que va patir el camp català a l'època de la Guerra dels Segadors se n'han dit tantes coses que preferim deixar pas a les xifres i a uns breus comentaris atenent a una divisió parròquia a parròquia:

Aportem aquest seguit de notícies referents a Barberà.

1640: 8 defuncions, 2 d'albats. Un total baix.

1641: 93 decessos -heu llegit bé-, 34 d'albats i 59 de cossos. Res de nou al mes de gener -2 òbits-. La crisi esclata a partir del febrer. Des llavors: febrer -12 soterraments-, març -6-, abril -11-, maig -11-, juny -7-, juliol -12-, agost -10-, setembre -4-, octubre -1-, novembre -9- i desembre -8-.

La mort ataca des del febrer i només durant el setembre i l'octubre es concedeix un respir.

Barberà pagà tribut a la defensa del país a Cambrils, el desembre del 1640. Així, el 23 de febrer fou celebrada novena per l'ànima d'Andreu Miró "*qui mortuus fuit in pugna facta per castellanos contra catalanos*". Cap més mort violenta consignada.

Hom detecta el fenomen de l'emigració a causa de la guerra: el 18 de febrer mor Pere Soler, pagès de Perafort i el 20 d'abril, Cecília, casada amb Jaume Roig i natural del mateix lloc. El 28 de febrer, cau Pau Magrinyà, de Puigdelví i el 22 d'abril un fill albat de Pere Manyé del mateix lloc. El 12 d'abril mor un albat fill de pares incògnits, encara que el rector anota que és natural del Catllar. En aqueix poble també havia nascut la muller de Joan Boronat, morta el 12 de març. De La Secuita era Llorenç Rull, fadrí, finat tres dies després. El 2 de maig traspassa la muller d'en Rosell, de Valls i el 29 d'abril, Pere Coromines, soldat dels regiments d'Almogàvers, natural del bisbat de Solsona. L'1 de novembre, Margarida, viuda, nada a Alforja.

La mort tampoc s'apiada del personal de la universitat: el 14 de juny soterrren el cos del batlle de Barberà -Jaume Tibau-, el 31 d'agost el del batlle d'Ollers -Jaume Civit-. El 5 de maig havia mort el jurat barberenc Josep Miró.

Tampoc deixà fugir als ministres religiosos: el rector de Barberà, Miquel Balle, moria el 12 d'abril; el 24 de febrer finava Francesc Alegre, prevere i beneficiat i el 24 de març Bernat Miró, clergue i beneficiat de la Seu de Lleida.

Algunes seqüències són colpidores: el 6 de juliol mor un fill albat de Jacint Teixidor; el 7, Jacint i l'11 Caterina, muller de Jacint. La família resta anorreada en 5 dies. Encara una altra: l'11 i el 30 de novembre i el 6 i el 20 de desembre moren

fills albats de Rafael Vendrell; el 3 de desembre, Rafael i el 20 del mateix mes, la seva muller, Maria. Sis membres s'una nissaga en un mes i deu dies.

Llegim de Porta (201):

“en lo any 1641, entre grans i xichs moriren 94 personas, y entre aquestos un beneficiat, un capellà y un rector; trobantse que de una sola casa moriren 5 y 6 personas, y a vegades succedia enterraren 3 y 4 personas de una mateixa casa tot seguit, sens intermediar mort alguna de altra casa; y altres vegades dos y tres morts en un mateix dia. Y, finalment, se trobà en aquell any 2, 3 y 4 dias seguits enterarse uns y altres, sens interpulació de dia, que no hi hagués enterro de algunas personas, y regularment mediavan pocs dias, que no hi hagués algun mort gran o xich, que causa horror lo relatarho...”.

Sembla que després d'aquesta escomesa impressionant de la mort, Barberà votà la festa de la Mare de Déu del Roser.

Notem com el quadre recollit per Mn. Porta s'addiu perfectament al que nosaltres hem analitzat. Només trobem la diferència d'unitat en el total de defuncions. Mn. Porta no havia fet notar, però, res referit a la immigració causada per la guerra dels Segadors, ni tampoc als òbits del soldat i al barberenc mort segurament a Cambrils.

Del 1642 al 1646, la situació demogràfica de Barberà s'alleugereix extraordinàriament. No és estrany: el poble devia estar mig buit. Així, fins el 1646 comptem: 1642 -20 òbits-, 1643 -15-, 1644 -11-, 1645 -7- i 1646 -13-.

El 1647, un nou esclat mortífer: 42 defuncions, 17 de les quals d'albats. Ara, només 3 cadàvers eren de fora vila: 2 soldats francesos morts el 19 de juliol i un altre de la mateixa nacionalitat occit el 29 de novembre.

Aquell any, però, el moviment estacional dels enterraments és altament revelador: 1 òbit el gener, 1 el febrer, 2 el maig i 1 el juny. Hem cobert la primera meitat de l'any amb només 5 defuncions. A partir del juliol la seqüència és impressionant: juliol -5-, agost -5-, setembre -4-, octubre -9-, novembre -3- i desembre -11-. Octubre i desembre recullen quasi la meitat dels casos.

La crisi s'endinsa al 1648 i, així, comptem 7 de les 22 defuncions del 1648 al mes de gener.

El 1649 els soterraments són 19; el 1650, 10; el 1651, 14 i el 1652, 16.

No hi ha cap referència, ni una, a l'assot de la pesta bubònica.

Queda clar que els anys més negres foren els de 1641 i 1647. Fou també llavors quan la guerra es féu molt present a la Conca, quan hi ha qui parla d'incendis de poblacions que nosaltres no hem pogut constatar (Iglésies, 1967:79-80), quan hi ha qui esmenta epidèmies pestilents (Juliano, 61) que només algunes seqüències -com ara les de les famílies Teixidor i Vendrell- permeten intuir.

Per a nosaltres, si algun cop fam, guerra i pesta o, millor, malnutrició, guerra i epidèmies anaren plegats a Catalunya això va ser a mitjan segle XVII i a la Conca. Barberà només n'és un botó de mostra. En veurem d'altres.

Al poblet “sentinella de la Conca” -Forés- el període nefast de mitjan segle XVII s'allarga del 1640 fins el 1652, amb un afegit el 1654.

El 1640 foren soterrats 12 cadàvers, 5 dels quals eren d'albats i altres 4 eren de gent natural del Fonoll.

El 1641 repetí resultat global, tot i que, molt sospitosament, no consta cap òbit de criatura. També a Forés detectem la presència de gent de fora vila: són òbits pertocants gent de Valls i d'Alió els del 3 i 4 de maig. També hi acaba els seus dies un soldat francès, el 20 de setembre.

L'any crític és el 1642: 21 defuncions, 5 d'albats. Entre ells, dos soldats i un

estranger. La mort prem fort des mitjan agost i des llavors fins finals d'any comptem 12 traspassos.

El 1643, tranquil: 4 òbits.

Reprèn la guerra el 1644: 18 defuncions, només 4 d'albats. A més, 2 soldats, 1 pastor francès i un home trobat mort pel terme. D'altra banda, una concentració mensual pronunciada, amb 12 òbits des del 30 de setembre fins a finals d'any.

Un trienni amb mortalitat apaivagada s'estén del 1645 al 1647: 7 defuncions –cap d'albat– el 1645; 9 decessos –4 d'albats, un fill de sarraïencs– el 1646 i 7 enterrament –cap d'albats i una mort violenta el 1647–.

El 1648, reprenen les dificultats: 15 soterraments, la meitat més un de menuts. Del total, 11 a partir del 8 de setembre.

El 1649 només moren criatures: 4.

El 1650, 4 albats, 4 cossos i un soldat alemany.

El 1651, 5 defuncions, 2 d'albats i 3 de majors. Esperem notícies d'una pesta que tot-hom dona com a certa. No arriba: el 1652 hi ha 12 defuncions, equitativament repartides entre criatures i majors, però cap esment a l'epidèmia.

Tot plegat, 1641, 1642, 1644 i 1648 són els anys més durs per Forés.

Recordem com la mort s'havia fet present amb força a La Guàrdia el 1623, 1625 i 1629-1630. Tant present que del 1631 al 1639 els totals de defuncions anuals són molt baixos: entre 1 i 4 òbits.

Tot torna a empitjorar el 1640: 9 soterraments, amb un sol albat.

Al 1641, la crisi és obvia: moren 34 persones, 10 de les quals menors d'edat. La distribució mensual no aporta sorpreses: 2 al febrer, 3 al març, 2 a l'abril, 6 al maig, 5 al juny, 5 al juliol, 2 a l'agost, 3 al setembre i 3 al novembre. A part, 3 casos indeterminats.

Del 1642 al 1644, la mortalitat torna a oferir una evolució descendent –10, 9 i 7 traspassos, respectivament–, però és el 1645 quan toca fons amb un sol cas. Des llavors fins el 1652 es manté en un nivell molt baix, recordant els anys 30.

A més, res de pesta, però si dues morts violentes el 1649 i el 1652, una cada any.

A La Guàrdia, doncs, l'únic any que recull una crisi de mortalitat digna de tal nom és 1641. La resta d'anyades negatives s'explica pel baix volum assolit pels baptismes.

El llogarret de Montbrió rara vegada depassava el parell de defuncions a l'any. El 1641 les supera amb escreix però no hem de cridar-nos a engany: de les 6 morts d'aquell any, 4 pertocaven albats –un era fill de sarraïencs i un altre de rocafortins– i dels 2 adults morts cap era montbrionenc. Així, el primer de febrer mataren d'una escopetada a un cerverí que anava camí de Sarraï i el 8 d'abril finà el sabater vallenc, Salvador Queralt, que “era a Montbrió per rao de las guerras”.

El 1642 repetí el nombre de casos de defunció: 6. Només un era albat. Un altre era un francès que solia viure a Sarraï. Dos eren montbrionencs que els castellans mataren el 4 de setembre.

L'any 1643 foren soterrats 3 cadàvers, igual que el 1647. Res més digne d'esment.

A Pira la crisi esclatà amb força el 1641, si bé el bienni 1634-1635 ja ofereix símptomes de dificultats.

Al primer any dels quaranta moriren 18 persones adultes. La distribució mensual dels òbits és: 1 el març, 3 l'abril, 1 el maig, 4 el juny, 4 el juliol, 1 l'agost, 1 l'octubre, 2 el novembre i 1 el desembre. Cal remarcar els totals de juny i de juliol.

A més, podem destacar un altre cop la presència d'immigrants: moren a Pira un pagès del terme de Tamarit –27 de març–; Joan Palau, de La Secuita –10 d'a-

bril-; Pau Esteva, de Valls -25 d'abril-; una dona de Constantí -10 de juny- i un teixidor de lli de La Selva -28 de juny-. Són 5 òbits de gent de fora vila, als quals potser encara caldria afegir el de la barberenca Jerònima Casamitjana, morta el 27 de juliol.

Els òbits es retrauen: són 6 el 1642 -francès inclòs-; 5 el 1643 -un de Constantí, encara-; 9 el 1644. Encara han de caure més: 4, 3, 3, 2 i 1 del 1645 al 1649. El 1647, just en canviar de rector, el primer albat anotat. Cap defunció consignada el 1650.

Una nova punta el 1651, amb 9 defuncions, 2 de les quals d'albats. Joan, "pastor stranger" mort el 21 d'agost d'aquell any. Un altre cop, cap esment a la pesta.

Els anys difícils a Pira van ser, doncs, 1641, 1644 i 1651 i, en menor mesura, 1642 i 1643.

Recollim les dades de Rocafort de l'estudi efectuat a la tesina. Referim el 1641:

"Un cop destriades les actes de baptismes de les d'òbits se'ns en presentaven 69 de defunció, 50 de les quals corresponien a Rocafort i 19 a Vallverd. El rector (...) consignava a parells els òbits d'albats i, entre les partides, inscrivia a tres traspasats naturals del Catllar, fet que ens permet pensar en una possible migració motivada per la guerra" (Gual:1988, 36).

Al 1642, la situació millorà i el total d'enterraments davallà a 23, un total alt, però molt inferior al de 1641.

D'altra banda, el subenregistrament dels albats és clar. De les 50 defuncions del 1641 només 6 són d'albats i de les 23 del 1642 només 4.

Des del 1643 fins el 1648, el conjunt de decessos és baix i el registre d'aquells anys no és, precisament, cap meravella de cura anotadora.

Encara pitjor del 1649 al 1651 quan l'obituari calla. De tota manera, a Rocafort:

"tres actes de defunció ens permeten d'intuir l'epidèmia del 1649-1652. En temps de pesta la gent determinava d'abandonar el clos de la vila i d'acampar, tot abarracant-se pel terme: un acte de l'obituari encetat pel rector Joan Dídac Llobera recull, l'any 1652, la mort d'una vídua en una barraca i, un any després, el decés de dos membres d'una família en una altra" (Gual: 1988, 37).

Rocafort, doncs, concentra les dificultats a ciència certa el 1641 i el 1642, però no estranyariem gens que la pesta hi hagués fet acte de presència.

El poblet de Vallclara es féu escàpol de la crisi del 1641. Aquell any moriren 4 persones: 1 era albat i una altra una vídua de Cambrils, retirada a Vallclara "per retiro de las guerras del Camp de Tarragona". Constatem, un altre cop, la presència d'immigrats a les poblacions de la Conca i observem com, majoritàriament, procedeixen del Camp de Tarragona.

La mortaldat sorgí el 1642. Aquell any moriren 9 adults. No hi figura inscrit cap albat, però sí un francès natural del bisbat de Comenge.

El 1643 encara fou més dolent. Traspasaren 12 vallclarins, 5 dels quals eren menors. Dels 12, 10 finaren a partir de Sant Joan.

L'any següent, 1644, encara enregistra 8 òbits -5 d'albats-. En canvi, el 1645 i el 1646 són anys de caiguda de les defuncions, amb 3 a cadascun.

La mort torna a escometre amb força el 1647. Moren, a Vallclara, 7 persones, de les quals 2 són criatures. El 13 de desembre mor la lleidatana Caterina, natural de Les Besses. El 1648 és encara més dolent: permet de comptar 9 traspasos -2 d'albats-, entre els quals hi ha un soldat del "Tercio de Angien".

El 1649, altrament, només comptem 5 sebolliments –3 d'albats–.

Al 1650, curiosament, no va morir cap vallclari. Dels 3 morts d'aquell any –entre el 6 i el 25 d'abril–, 2 eren de Capçanes i 1 de Reus. La documentació calla els motius pels quals eren a Vallclara.

El 1651 només 2 defuncions: una d'albat i una de cos.

El 1652, 4 decessos, 3 dels quals de menuts.

Sabem del cert que la pesta no afectà Vallclara. Altrament s'esdevingué a la veïna Vilanova de Prades.

Retenim, doncs, que els anys pitjors a Vallclara foren el 1642, el 1643, el 1647 i el 1648.

Com a Vallclara, a Vilanova de Prades el primer any dolent de la dècada dels quaranta va ser el de 1642. A Vilanova hi moriren 14 persones, sense que figuri inscrit cap albat. D'aquestes, 4 eren de fora vila: Pere Conesa, de Prades; Magdalena, vídua Oliveres, de Fullea; Francesc Palau, de Tarrés i la vídua Tarès, de l'Esplugu. Convé recordar, ací, que la punta de mortalitat del 1629 havia acabat amb la vida d'11 vilanovencs. El 1642 fou un any prou dolent.

El 1643 la situació sembla millorar i només són registrats 4 òbits, 2 dels quals pertanyen a gent de fora vila: un de la Vilella de Dalt i un altre del Vilosell.

El 1644 disposem de la primera anotació seriada dels albats. Aquell any comptem 5 decessos, 1 dels quals de menuts.

Són 4 adults i 2 criatures els morts del 1645 i, un any després, 3 cossos i 2 albats. Entre els cossos, esmentem l'òbit d'un soldat.

Al 1647 traspassen 6 persones, repartides igualitàriament entre albats i cossos. Hi ha una morta violenta: a Jacint Porta "lo mataren entre Vallclara i Vimbodi despres de haverlo robat". Temps insegurs.

Al 1648, 4 decessos de majors. El 1649, silenci. El 1650, 1 defunció... al 1651, la pesta.

Considerem l'anyada amb atenció. Registra 15 òbits, 10 d'albats i 5 de cossos. Una primera constatació permet d'apuntar que el 1642 fou molt més negatiu pel que fa a la mortalitat adulta. Ara bé, la crisi esclata a partir del 10 de setembre. D'aquell dia fins el 29 van morir 4 albats, un fill de pares nats a la Pobla de Carivenys. A partir de llavors podem esmentar seqüències del contagi:

07-10-1651: Marianna Foraster, mare del rector, "mori en tems del contagi".

11-10-1651: Joan, albat, fill de Joan Vilalta (a) "de la roca". Cap esment a la pesta.

16-10-1651: Joan Vilalta (a) "de la roca", batlle de Vilanova. Mort "en tems y ocasio del contagi".

17-10-1651: Lluís, albat, fill de Jaume Palau, de la Pobla "mori del contagi".

25-10-1651: Pere Josep, albat, fill de Joan Vilalta (a) "de la roca" i Caterina. No consta que fos de pesta.

25-10-1651: Marina, albat, filla dels anteriors. No consta que fos de pesta.

29-10-1651: Andreu Macià, del Vilosell "mori del contagi".

15-12-1651: Josep, albat, fill de Jaume Palau, de la Pobla, "mori del contagi".

A tenor de la documentació, sabem que l'epidèmia s'estengué des del 7 d'octubre fins a mitjan desembre del 1651 i s'endugué, del cert, 5 vides, 2 de les quals eren de menors. A més, 2 dels finats eren de fora vila. Val a dir que no estranyariem gens ni mica que els 3 albats morts fills d'en Vilalta haguessin mort del contagi, encara que la documentació no ho deixa clar. La nissaga Vilalta hauria perdut 3 fills i el pare en quinze dies. Típic.

Tenim certes diferències respecte a la interpretació que dones altres autors (Camps, 288): el 1651, ells compten 14 òbits i nosaltres 15; ells 7 de pesta i nosal-

tres 5; 3 homes, 1 dona i 3 albats, ells, 2 homes, 1 dona i 2 albats, nosaltres; una primera anotació el 16 d'octubre, ells; el dia 7, nosaltres. Només podem dir que hem verificat les nostres anotacions.

D'altra banda, també hem pogut trobar constància de l'assot pestífer patit per Vilanova de Prades al registre de Vallclara. Una anotació, efectuada entre les partides de baptisme del 20 de setembre i 24 de desembre del 1651, resa:

"aci se han de acentar las dos Criaturas nasqueren a Biern -un mas- de Vilanova porque se vingueren a batejarlas aci en Vallclara que per lo morbo fugiren de Vilanova los demes del poble" (A.P.V.P).

L'epidèmia, doncs, encara era present a Vilanova a finals del 1651, per això decidiren d'abandonar el poble i abarracar-se pel terme.

Val a dir, tanmateix, que aquesta és la primera població de la Conca estricta on podem detectar amb certesa la presència de la pesta. En canvi, és la sisena que analitzem.

LA MORTALITAT A VILAVERD-LA RIBA

Al conjunt de Vilaverd-La Riba, els anys 1639 i 1640 ofereixen unes xifres de mortalitat ben relaxades, amb 7 i 8 òbits cada any i respectivament. El 1640 hom deixa d'anotar els albats.

Al 1641 l'embranchida de la mortalitat és espectacular. Comptem 51 actes de defunció, sense que hi figurei inscrit cap albat. Cas que aquests ho haguessin estat, el total de defuncions podria arribar ben bé vora el centenar, com a Barberà. Això cal tenir-ho present.

Convé estudiar-ne l'estacionalitat. És: gener -2-, febrer -4-, març -3-, abril -13-, maig -10-, juny -5-, juliol -3-, agost -6-, setembre -2- i novembre -1-. Hi ha dues indeterminacions. Observem com abril i maig agrupen gairebé la meitat dels casos.

No tots els morts eren de Vilaverd o de la Riba, ni molt menys. Constatem la defunció de 5 persones de Constantí, de 2 d'Alcover, de 2 de Valls, de 2 de Picamoixons, de 2 de La Plana i d'1 de La Masó, de La Secuita, de Tarrés. Són 16 en total, quasi una tercera part. Encara caldria afegir el soldat francès Jaume Blancher. Vilaverd va rebre, doncs, un bon contingent de població forana en temps de la Guerra dels Segadors. I una bona part hi acabà els seus dies.

Eren temps de foscor. El 16 d'abril, Antoni Roig, encara fadrí, fou sotmès a tortura i finalment occit per uns soldats de la cavalleria castellana. Tbt plegat, Vilaverd va patir, i molt, la Guerra dels Segadors.

El total de defuncions del 1642 encara és alt: en comptem 20. Cal recordar que els albats no són enregistrats i no ho seran fins el 1654. Entre els 20 decessos d'aquell any, un era de Pira i un altre de Lilla.

El poble devia estar mig buit. El 1643 només moren 3 persones. El 1644, 8. El 1645, 4.

El trienni 1646-1648 ofereix un agreujament de les dificultats: traspassen 9 persones en cadascuna de les anyades i detectem un parell d'esments a morts violentes en una novena celebrada el 30 d'octubre del 1646 i en un acte de defunció de 30 de maig del 1647. Encara mor a Vilaverd gent de fora vila: de Lilla, de Bràfim i de Reus, per exemple.

El bienni 1649-1650 és molt suau: 2 defuncions a cadascun dels anys.

Al 1651, com a Vilanova, la mort torna a escometre amb ràbia. Moren 22 persones, entre les quals només 1 albat, segurament consignat a causa d'haver finat empestat. Del total de defuncions, 20 s'operen a partir de l'11 de juny i la pesta és present des finals de juliol. Aquestes en foren les víctimes:

26-07-1651: Joan Soler, del portal, mort "*de contagio*".

01-08-1651: Caterina, muller de Lluís Rosell, "*de contagio*".

01-08-1651: Joan Rossel, "*de contagio*".

04-08-1651: Maria, albat, filla de Pere Soler i de Tecla, "*en contagio*".

06-08-1651: Tecla, vídua de Pere Soler, "*de contagio*".

06-08-1651: Llorenç Rossell, mestre de minyons, "*de contagio*".

26-08-1651: Ramon Roig, de La Riba, "*de contagio*".

Ara coincidim amb els Camps (288-289) pel que fa a la cronologia: la pesta s'enceta el 26 de juliol. Diferim quant a la mensualitat dels òbits en general (ells en situen un al febrer, nosaltres a l'abril) i també quant a la quantitat de defuncions que causà l'epidèmia: 6 per ells i 7 per nosaltres. La diferència rau al mes d'agost on ells només concreten 5 casos i nosaltres 6. A notar com les famílies Solé i Rosell resultaren especialment afectades.

El 1652 encara enregistra 12 òbits i un pertoca a la mort negra. És al maig quan traspassa Garau Virgili, de la Torredembarra, "*ex contagio*".

Observem, doncs, com l'epidèmia afectà primer Vilaverd que Vilanova de Prades. A final de juliol i principis d'agost del 1651 era al primer poble, mentre a primers d'octubre del mateix feia acte de presència al segon.

Tot plegat, 1641, 1642 i 1651 foren anys negres per Vilaverd i La Riba i encara n'han quedat fora del recompte les defuncions d'albats.

Fonts secundàries

S'escau una cita a Mn. Capdevila, qui va escriure en una època on, dissortadament, les notes a peu de pàgina no eren moneda comuna:

"Els dies dolents per la Conca foren els dels anys 1647 i 1648, en què fou registrada tota de cap a peus i quedaren fets cendres la major part dels seus arxius, i alguns llogarrets restaren deshabitats. Sarreal fou destruït i incendiat el 17 de novembre del 1647, així mateix Rocafort de Queralt i Forés. El dia 6 de gener de 1648 flamejaven Pontils, Vallespinosa i Saumella" (Capdevila, 56).

Iglésies, després, ho copià. I altres copiaren a Iglésies. Llàstima que les consideracions siguin massa generals i que, sobretot, no s'esmenti la procedència de la informació.

Cal recórrer a l'ajut de la bibliografia per tal de poder emmarcar millor aquesta etapa crítica. Trobem una primera i bona base explicativa en l'obra d'Altisent. Comença la Guerra dels Segadors. Manca el blat, a causa de la presència dels exèrcits. Fullellada i el Vilosell, ben a prop de la Conca, demanen de poder manllevar "per lo gast dels soldats". Poc temps més tard caldrà concedir permís a Valleclara i a Vimbodí per obrar igualment. Llobera, abat de Poblet i nat a Rocafort, efectua una visita als dominis del cenobi el 1643. Es trobà amb l'angoixosa situació dels habitants de les terres de Poblet. El mateix any escriu als consellers de Barcelona. La lletra no admet desperdici: l'exèrcit castellà ho ha saquejat i cremat tot a Vimbodí i Vallclara —els dos dominis populetans a la Conca estricta—. Fins i tot els monjos havien hagut d'allotjar dos cops els exèrcits castellans. Poblet només podia recaptar una sisena part de les rendes habituals i encara havia hagut de pagar la taxa de la Generalitat i pel Batalló (Altisent, 501). Podem arrodonir-ho amb una nota més que curiosa: durant el segon quadrienni de l'abat Pallarès —vers 1646— calgué

dispensar la comunitat de l'abstinència de l'Advent, a causa de la manca de peix (Altisent, 502).

Condé, després de fracassar en un intent de prendre Lleida el juliol del 1647, s'instal·là a Poblet. Pel 1648, les guarnicions espanyoles instal·lades a Lleida i a Tarragona eren cada dia més poderoses i la feblesa dels francesos feia que les tropes espanyoles penetressin sovint a la Conca, tant procedents d'una com d'altra capital (Altisent, 503). Convé de recordar, ací, com els anys 1647 i 1648 van ser especialment dolents per la comarca.

Encara:

"a l'estiu del 1649 l'exèrcit espanyol travessà el Segre davant Lleida i, per Junedà i Les Borges Blanques entrà a la Conca. El 22 de setembre acampà a Vimbodí, Poblet i L'Espluga de Francolí i s'uní a les forces que, sortint de Tarragona, havien ocupat Valls (...) L'any 1650, Poblet féu costat al batlle de Vimbodí en un alçament contra Felip IV" (Altisent, 503).

Més propiament el batlle vimbodinenc pretenia d'occir Josep de Margarit, governador de Catalunya, però li sortí malament i fou pres i executat.

L'any 1651, els francesos encara ocupaven Prades, Siurana i L'Espluga. Aquell mateix any una columna de tropes on hi havia el batlle de Vimbodí i un nebot de l'abat Llobera intentaren i aconseguiren la rendició de Prades. Les muralles de la Vila vermella foren demolides, així com les espluguines poc després. Però:

"els francesos, abans, havien destrossat les collites i el bosc de Poblet en diverses incursions de revenja, i s'havien endut més de mil caps de bestiar" (Altisent, 504).

La pesta també tocà Poblet.

"Sis monjos, cinc conversos i dos donats, a més d'uns divuit seglars, entre soldats de la guarnició i mossos de la comunitat, van ser-ne afectats. Tots aquests van morir, llevat de dos monjos i quatre seglars" (Altisent, 504).

El palau dels abats serví d'hospital. Conclou el monògraf que la comunitat passava gran misèria i que hagué de fer un emprèstit de 6.000 lliures per a la manutenció.

Aquestes són les principals notícies que tenim a l'abast pel que fa a Poblet i la manera com patí la Guerra dels Segadors. Són notes de moviments militars més que cap altra cosa ja que Altisent usa com font documental l'obra de Sanabre. Tot i això, permeten de concretar l'inici de les dificultats i la seva accentuació —1641-1643 i 1647-1648, respectivament— i la situació de la zona, la qual patia sovint les incursions de càstig o requisa d'un i altre exèrcit. Fins i tot, hem pogut detallar l'impacte de l'epidèmia del 1650-1652.

Mn. Bergadà, autor d'una monografia sobre Vimbodí, utilitza la mateixa font documental secundària que el monjo Altisent i, per tant, poca cosa aporta de nou. Insisteix en detall en la participació del batlle vimbodinenc en l'expedició contra Prades. A finals d'octubre del 1650, Josep de Margarit ordenà la detenció de tres capitants de miquelets i denuncià vint persones de diferents pobles, entre d'altres Vimbodí, que havien agafat les armes contra el rei. El Governador instava a llur captura i ofería premiar cadascuna de les captures amb 100 lliures. La tibantor entre el Governador i els vimbodinencs —o part dels mateixos— ja venia de lluny (Bergadà, 59). A més, hi ha notícies a l'Arxiu Municipal dels estralls causats per la guerra: el juliol del 1646 els jurats esmenten "los danys que feren" els soldats. Fins i tot, el consell preveu com calia solucionar la manca de batlle en cas que aquest hagués estat fet pres (Bergadà, 60).

Pel cas de Vilaverd, Cortiella ens explica que després de l'entrada de les tropes espanyoles al Camp de Tarragona a través del coll de Balaguer, a darrers del 1640, l'exèrcit de Josep de Margarit i Biure presentaren una gran resistència entre Montblanc i l'estret de La Riba i aconseguiren deturar el seu avanç. Ni la gran ofensiva castellana de 1642 aconseguí de recuperar el pas. Fins, si més no, el 1645, seran els francesos els encarregats de custodiar l'estratègic congost (Cortiella, 52). El setembre del 1649, les mesnades espanyoles, baixant de Lleida, s'apoderen de la Conca. No hem sabut trobar, altrament, cap referència a la situació econòmic-social de la vila durant la Guerra dels Segadors.

Recasens subministra un parell de notes, tan sols, relatives als efectes de la guerra a Blancafort: el 25 de gener del 1646, batlle i jurats del lloc, a fi i efecte de poder subvenir al poble de les necessitats causades per la guerra, havien contret deute amb un particular de 20 quarteres de blat; el 6 d'agost del 1648, el personal de la Universitat arrendà les pastures del terme a un altre particular i aquest té l'obligació de proveir de carn al poble (Recasens, 121).

Aconseguírem quelques referències per Rocafort. Així, sabem que la Universitat trameté 5 homes a Salses. També que a finals del 1640, poc després de la mort del baró en la defensa de Cambrils, el desgavell municipal era notable: batlle i sotsbatlle no assistien a les reunions de consell, cosa que anava en detriment de la Universitat, "majorment en temps tant calamitosos y questan tota ruyna a exemple de tantes calamitats y opresions com suportan" les viles catalanes. El 1647, la vila havia tramès 6 cavalcadures i 2 homens en un comboi que s'havia efectuat des de Prades fins a les trinxeres de Lleida i segons el manament emanat de Biure i Margarit. A mitjan d'aquell mateix, un document exposa les tensions socials, la manca de cereals, les formes de saqueig ... (Gual: 1987, 66-68 i 147-148).

Fins ací un breu recorregut per la bibliografia comarcal en relació amb el conflicte de la Guerra dels Segadors. En podem recollir en net l'existència d'uns temps molt difícils, especialment a inicis del conflicte i el 1647-1649, coincidint amb les èpoques de major desgavell demogràfic.

Hem estudiat tan bé com hem sabut i en detall l'impacte de la mort a les 7 parròquies de la Conca on disposem d'obituaris d'aquesta etapa de la primera meitat del segle XVII.

Comentari genèric

De moment, tot sembla apuntar vers una definició de "crisi mixta" referent als períodes crítics. A gran trets, aquests serien els de 1603-1608, 1627-1633, 1641-1643, 1647-1648 i 1651-1652. Un progressiu empitjorament i sobretot una reincidència d'unes condicions climatològiques adverses –o poca aigua o massa, freds tardans, massa calor–, podia afectar negativament una agricultura que es movia en uns nivells mínims, d'estricta subsistència. Qualsevol tipus de malaltia –no només la temuda i temible pesta– podia fer acte d'aparició i afectar d'una manera especialment negativa una població mal nutrida. No diem si s'hi afegia la guerra: el pas de les tropes, les exaccions, els allotjaments, els abusos de la soldadesca, la crema de collites, la incúria o l'abandó obligat dels camps... Hem dit, però, que no oferiríem floriments literaris i els evitarem. Convinguem, però, en aquest caràcter de crisi mixta que degueren tenir les puntes de mortalitat ressenyades.

Hi ha qui veu pesta al 1641. Algunes seqüències de defuncions són certament altament sospitoses. Moren famílies senceres –o quasi– en pocs dies. No seria d'estranyar la presència de malalties, però aquestes no han de ser necessàriament pesta.

Al 1651, la situació canvia. Ara bé, l'impacte letal de la pesta a la Conca estricta és molt menor que el de la mort al 1641-1642, fos quina fos la nosologia. L'impacte és molt menor i, a més, molt més reduït.

De les 7 parròquies on disposem d'obituaris per aquella època, la pesta només és present, amb tota certesa, en dues: Vilaverd i Vilanova de Prades. L'epidèmia comença a matar a finals de juliol a Vilaverd i ho fa fins a finals d'agost. Passa després a Vilanova, on causa víctimes des d'inicis d'octubre fins a finals de desembre. En les 2 localitats no mata més enllà d'una dotzena de persones. La seva letalitat no admet ni punt de comparació amb allò que s'esdevingué als primers temps de la Guerra dels Segadors. Només, com veurem, a Santa Coloma de Queralt, la pesta cobra un gran relleu.

BREU HISTÒRIA DE LA PESTA

És el punt, però, de fer unes referències a la malaltia. Hem escrit referències, no pretenem d'efectuar un tractat al respecte.

Segons Biraben,

"le mot «peste», qui désigne la maladie, vient du latin pestis que désignait tous les fléaux, toutes les calamités, notamment les épidémies entraînant une forte mortalité. C'est seulement au 14e siècle, à partir de la fameuse Peste Noire, que très rapidement, dans le langage courant, la peste désigne plus spécialement cette épidémie à bubons et à charbons (ou à crochets de sang) qui entraîne de nombreuses morts foudroyantes" (Biraben:1975, 22).

Ho fa, ara, Canal:

"La pesta és causada per un bacil, un germen patògen anomenat «Yersinia pestis», que no fou descobert fins al'any 1884, per Alexandre Yersin. Se'n coneixen tres varietats (totes tòxiques per a l'home): la «medievalis», segurament la causant de les pestes europees dels temps moderns, la «antiqua», que es desenvolupa en els grans llacs africans (...) i l'«orientalis», que provoca les pandèmies asiàtiques contemporànies" (Canal, 38).

Hem llegit què és i què la causa. Ara la seqüència del contagi:

"els reservoris de la pesta són la rata i altres rosegadors salvatges, dels quals és una malaltia natural. Existeixen així dos cicles epidemiològics: el clàssic (rata-puçà-home), i el selvàtic (rosegadors silvestres-puçà-rata)" (Canal, 39).

Deixem seguir explicant-se a Canal qui, al nostre entendre, efectua una síntesi excel·lent i actualitzada del problema i de l'estat de la qüestió. Ara el vector, allò que estén l'epidèmia:

"el vector del bacil Yersinia pestis és una puça, la Xenopsylla cheopis, que acostuma a adaptar-se a un determinat hoste: la rata, però en cas que aquesta manqui, elegeix un substitut que sol ésser l'home. L'elecció d'aquest com a hoste substitiu no és casual, ja que la rata de la qual la puça solia ser paràsita era la rata negra o Rattus rattus, que vivia sobretot a les ciutats, i en estret contacte amb els grups humans" (Canal, 39).

La rata –un determinat tipus, "amic" del veïnatge humà– i la puça. Ara, l'home:

"quan la Xenopsylla cheopis «elegeix» l'home li transmet el germen mitjançant una picada, injectant-li així els bacils que ha emmagatzemat i han arribat a obtenir el seu tub digestiu després d'un àpat de sang en el seu anterior hoste. Aquesta puça pot arribar a viure un any, ja sigui al sòl o en la pell dels rosegadors, el seu principal reservori" (Canal,39-40).

Recordem l'estacionalitat de l'epidèmia a Vilaverd i a Vilanova de Prades – des finals de juliol a finals de desembre– perquè aquí en tenim l'explicació.

“la seva activitat és fluixa a l'hivern i intensa a l'estiu i a la tardor, atès que la temperatura ideal per a ella és de 15 a 20 graus, amb força humitat ambiental” (Canal, 40).

Calor, però no massa, i humitat, xafogor, en una paraula.

L'home també duia puces –la *Pulex irritans*– però hom convé que aquesta no-més podia transmetre la malaltia de forma molt ocasional, un cop encetada l'epidèmia i a través de les defecacions dipositades a la pell de l'home.

Ara les formes que presenta la pesta, que no són excloents i que es poden trobar entrecruades en una mateixa epidèmia, són:

1. La pesta septicèmica. Poc freqüent, però molt greu. La malaltia fa el seu recorregut en un dia o dia i mig i es caracteritza pergrans accessos de febre, coma i mort. La infecció és massiva. És letal en gairebé tots els casos.

2. La pesta pulmonar o pneumònica. Envaïa el cos per via mucosa i es podia transmetre per contacte interhumà, a través de la tos o gotetes de saliva –dites de Wells– emeses per la paraula. Tot plegat, inhalació de gèrmens que poguessin estar en suspensió en una atmosfera humida. Era una forma típica dels països freds o de l'hivern dels països de clima temperat. El procés de la malaltia també és ràpid i la mort arriba al cap de dos o tres dies. Efectes: febre, dispnea, tos, expectoració sangonosa. Mortal en quasi tots els casos. No fou molt freqüent. Hi ha qui creu que la Pesta Negra fou causada per la forma pulmonar però segurament era l'afecció bubònica amb intervenció de la septicèmica.

3. La pesta bubònica. Més habitual que les altres i no tan greu. Fou la causant de la pandèmia que afectà la Península Ibèrica a mitjan XVII. Seqüència de la infecció: rata-puça de la rata-home, sense poder excloure, atès l'ectoparasitisme generalitzat l'home-puça humana-home. I, encara, si en les persones atacades es desenvolupen complicacions de caire pulmonar és possible el contagi directe interhumà. El període d'incubació (lapse que passa entre la penetració del germen i l'aparició dels primers símptomes) sol ésser de 2 a 7 dies. Al punt d'inoculació es forma ràpidament una massa gangrenosa fosca –el carboncle– i al cap de dos o tres dies apareixen un o més ganglis, grans i dolorosos, acompanyats d'unes grans taques originades per diverses hemorràgies sota la pell. La febre puja i pot arribar fins els 42 graus, ultra una cefalea i vertigens continuats: un estat psíquic de deliri. La mortalitat mitjana es calcula en un 60%.

CRONOLOGIA DEL CONTAGI DE LA PESTA DE MEITAT DE SEGLE XVII

Un cop emeses aquest seguit de consideracions generals sobre el fenomen de la pesta, detallem la cronologia del contagi que ara ens interessa, amb molta probabilitat el més important dels temps moderns. Guerra, fam, males collites, epidèmies, causes i conseqüències a la vegada dins un període de marcada recessió. Sobre això actuà la pesta. L'epidèmia de pesta s'inicia a València el 1647. Nadal es demana si venia d'Alger. Primer s'estengué cap al sud: el mateix 1647 la trobem a Alacant des d'on es bifurca cap a l'interior –Oriola, Múrcia i Lorca, 1648– i cap a la costa de Màlaga, Gibraltar, Cadis i Huelva 1649–. Des de Cadis, i el mateix 1649, penetrà cap a Jerez, Sevilla, Còrdoba i Jaén.

Amatents a la direcció nord, la que ara ens interessa: penetració cap el Baix

Aragó -1648- on quedà retinguda; el 1650 s'introduí a Tortosa i al sud de Catalunya, des d'on arribà a Barcelona i Girona i a la major part del Principat -1650-1654-, i també cap a l'Aragó Saragossa, 1652-. El 1652 passà de Barcelona a Mallorca i a Sardenya i, el 1656, d'aquesta última a Nàpols. Un llarg i letal periple.

Dades i efectes. Poques i aproximades, moltes de les quals han de ser confirmades. Uns 200.000 morts a la Baixa Andalusia. A Mallorca, una cinquena part dels habitants. A Sardenya, 50.000 víctimes. A Girona, un miler de víctimes, més o menys com a Tortosa, a Barcelona uns 20.000 morts entre el 1651 i el 1652 (Canal, 47-48). Hi ha, d'altra banda, un parell d'aportacions recents a considerar (Castells i Simón), servades a les Actes de Congrès Hispno Lusitanià de Demografia Històrica.

Donem-ne de zones més properes a la Conca. Anem per l'Alt Camp. El mes de gener del 1651 la pesta era a Alcover. El dia 9 d'agost es confirma el contagi a Valls. La vila resta deshabitada i al mes de setembre només hi queden 4 ó 5 persones. Hom analitza en detall les defuncions hagudes a la morberia de Valls des del 19 d'agost fins el 31 de desembre d'aquell any: 217 òbits, 100 d'homes i 117 de dones. Tots excepte 4 eren de Valls. El màxim de decessos té lloc al mes de setembre -105 en total- (Olivé, 157-158). Segons aquest autor (130), la pesta a Valls provocà 460 morts entre adults i albat, amb els òbits de l'hospital i els de fora vila inclosos. Això ho afirmà un rector.

El juliol del 1652 són esmentades algunes tercianes que patien certs veïns de la vila. Un altre brot epidèmic sense transcendència sorgeix el 1652 i encara a l'estiu del 1653 un tercer brot epidèmic és detectat a Rodonyà (Olivé, 159).

Anem a una altra comarca veïna: L'Urgell. Planes duu a terme un acurat estudi pel cas de Tàrraga. La capital rep un atac epidèmic a febrer-març. La població fuig, s'obre un fossar per a les víctimes del morbo, es produeix el descontrol públic. L'epidèmia, però, s'acaba estranyament en plena primavera. Només una quinzena de morts anormals a resultes del mal. La xifra d'òbits d'adults del 1652 és vulgar, molt baixa. El tema de la pesta, a Tàrraga, no és gens clar (Planes, 186).

Viatgem ben a prop de Tàrraga, a Verdú. Ens hi mena Planes:

"L'any 1652 Verdú toca fons. Aquell any la vila, com el 1599, torna a tancar-se i a aïllar o expulsar fora aquelles persones i famílies que eren sospitoses de patir pesta. Només quinze adults van morir-hi. En general, no hi ha arguments per sostenir la idea que l'epidèmia hagués agafat Verdú. Encara que és una valoració personal, no creiem que la vila hagués patit pesta el 1652" (Planes, 196).

Anglesola, "no sembla tampoc que hagués estat víctima específica del contagi, el qual, si hi va ser, degué resultar ben superable i poc letal" (Planes, 203). Un apunt molt important:

"la pesta tenia poc a fer en una vila que ja havia estat delmada per les mortalitats de la guerra i que estaria acostumada al sofriment, a la malaltia, a la pobresa i a la fam" (Planes, 203).

En canvi, "Bellpuig sí que sembla sentir la pesta de mitjan segle XVII" (Planes, 209). La vila sofreix l'impacte principalment el 1651, tot i això la gent no fuig en desbandada com acostuma a fer en anys de pesta. La mortalitat és massa de tardor i té massa preferència pels albat. Els comportaments de la gent de Bellpuig són contradictoris. Conclou Planes: "Bellpuig, com Tàrraga, no ofereix en aquest cas un panorama nítid" (Planes, 210).

Ben diferent tot de la capital de la Garrotxa:

"la pesta de 1650 afectà durament Olot. Provocà prop d'un miler de víctimes (de 800 a 950, marge ampli però necessari...Pensem que podien haver mort d'una quarta a una tercera part dels habitants d'Olot" (Canal, 95).

Potser n'hi ha prou. És suficient per veure que la Conca estricta no va patir cap gran atac bubònic a inicis dels 50, però això no va passar només en aquesta comarca.

És clar que manquen els obituaris de les viles: Montblanc, Sarral, L'Espluga i Vimbodí. Per al conjunt de les viles només disposem d'una notícia indirecta, diu:

"El 9 de desembre del 1652, els Cònsols de Montblanc escrigueren als Consellers de Barcelona dient que "en esta vegaria es lo contagi en la vila de (...) L'Espluga de Francoli, lloc de Lilla y vila de Sarreal (...)" (Camps, 284).

Pesta a Lilla, L'Espluga i Sarral. No en disposem de cap més notícia. ni a les monografies ni enlloc.

Cas ben diferent al del Vallès Oriental, on

"la importància de la crisi està fonamentalment en el seu desplegament per tota la comarca(...) per la intensitat particular en cadascuna de les parròquies no es pot afirmar que sigui la més greu de tota la centúria" (Dantí, 109).

L'autor també intueix un subenregistrament de la mortalitat infantil. Ja hem observat com, a la Conca, el fenomen encara és més greu, ja que en algunes parròquies els albats deixaren de ser anotats. Així de clar.

DEMOGRAFIA POSTERIOR

Després del desastre demogràfic patit per la Conca a mitjan segle XVII, era natural que la mortalitat iniciés una etapa de relaxament. Només són destacables les dificultats d'inicis dels seixanta a Rocafort, Forés, Vilanova de Prades i Barberà. És difícil de donar explicació a aquest reduït quadre de crisi. Més encara quan no disposem d'elements comparatius.

Als anys cinquanta i seixanta, a l'Urgell, les xifres de mortalitat adulta són ridícules. Planes ho enllestí ràpid:

"no hi ha gaires adults que puguin morir (...) i com que en quedaven menys podíem estar més ben alimentats" (Planes, 288).

A l'Alt Camp estudiat per Olivé -Valls, Vila-rodona, Alcover, Alió i Puigpelat (car no té òbits d'aquella època de Vallmoll)-,

"les corbes de mortalitat de les viles entren en un llarg període de fluctuacions cícliques" (Olivé, 180).

Són també temps sense cap crisi digna de tal nom al Vallès Oriental (Dantí, 109).

Tot i això, a la Conca la cosa sembla no anar tan bé. 1660 i 1661 són negatius a Rocafort, 1661 i 1662 a Vilanova de Prades, 1662 a Forés. També és cert que Pira, Montbrió, Vallclara i Vilaverd escapen a qualsevol anyada defectiva.

Retrobem una època amb certes dificultats a finals del 60. Això ja no és excepcional. 1668 és negatiu a Rocafort i Forés, 1669 a Rocafort i 1670 a Vallclara, Vilaverd i Barberà.

A l'Urgell, el 1667-1668 són anys de sequera i males collites (Planes, 288).

Juliano ho acaba de manera més general:

"A les morts produïdes per les malalties i per la guerra, s'hi afegixen esporàdicament els accidents" (Juliano, 63).

L'explicació no deixa de ser curiosa, certament. De moment, ho haurem de deixar així.

A les 7 parròquies on disposem de llibres d'òbits i de baptismes amb que fer les comparacions, el lapse que va del 1671 al 1679 és extraordinàriament bo. Només Vilanova de Prades -1674 i 1677- i Barberà -1675 i 1676- recullen anys negatius. Per a Barberà en tenim alguna informació i l'aporta Mn. Porta:

"Als 19 de Maig del any 1675 trobanse los habitants de la universitat de Barberà perseguits de molts treballs de hunes grans malalties molt continuades que hagen sis mesos que duren, dels quals alguns morien y altres arribaren mal punt i a moltes cases que tots los de la casa ne passaren de dites malalties..." (Porta, 200).

El 1675 l'obituari barberenc enregistra 22 òbits. Si hem de fer cas de la nota, l'atac de la malaltia havia d'haver començat el novembre del 1674. Potser convindria endarrerir-ho fins l'octubre: d'octubre a desembre del 1674 moren 10 barberencs i de primers de gener a 3 de maig, 11. No és res d' excepcional, certament, però la nota no és fruit de cap elucubració. La naturalesa de les malalties, una incògnita.

Recordem, només, que al Vallès Oriental, la segona crisi en ordre d'importància en funció del seu abast és la de 1676 (Dantí, 110).

Com que no tenim dades de l'obituari de La Guàrdia del 1675 al 1687, perdriem de vista una parròquia. S'escau, però, que a partir del 1685 disposem d'informació per Solivella. Tenim a l'abast informació de 9 parròquies a partir del 1685.

Bé, doncs, després d'unes dificultats reincidents el 1680 a Rocafort i a Vallclara, el 1684-1685 s'opera un bienni negre. Així, 1684 és negatiu a Pira, Vilanova de Prades, Rocafort, Vallclara, Vilaverd i Barberà. Només n'escapen Montbrió i Forés. En aquest darrer lloc i a Solivella és el 1685 el defectiu. La crisi té afegitons: el 1683 a Vilaverd, el 1686 a Pira.

Aquesta època dolenta que detectem a la Conca és, pel que es veu, general, car segons Olivé:

"la mortalitat és especialment sensible a la crisi agrària que s'estèn arreu de Catalunya de 1683 a 1685. A l'Alt Camp, els màxims de decessos corresponen als anys 1682-1686 a Alcover, 1683-1685 a Vila-rodona i 1683-1687 a Valls" (Olivé, 160).

Aquest autor explica com la mortalitat triplicà a Alcover i doblà a Valls i Vila-rodona.

Al Vallès Oriental:

"la crisi de 1684-1685, que afecta la meitat dels pobles estudiats, presenta una particularitat que li atribueix un major relleu: és el fet que es mantingui durant dos anys, alhora que dels 6 pobles 5 suporten aquesta crisi durant tot el període" (Dantí, 111).

A l'Urgell:

"les puntes de mortalitat d'adults van ser molt pregones en aquests anys (1681-1684)... A Verdú la crisi es perllongà fins 1685-1686" (Planes, 289).

La crisi anà acompanyada de forts augments en els preus del blat (Olivé, 160) i seguida de l'escomesa vinguda del cel: la llagosta, el 1686-1688. Planes no detecta cap mena d'impacte de la plaga d'ortòpters en l'àmbit demogràfic. Ho addiu a la proximitat de les mortalitats de 1681-1684 (Planes, 289). A la Conca, les coses no semblen tan clares. De fet, el 1687 és negatiu a Vilaverd i el 1688 ho és a Rocafort i Vallclara. Sembla clar que la malastrugança no ateny l'extensió adquirida el 1684-1685 però tampoc semblen temps massa bons. Les repercussions de l'anorreament de les collites a causa del pas dels llagosts s'havien de deixar sentir. Sa-

bem que tant Rocafort com Solivella en foren afectats, però mentre el primer lloc recull una negativitat el 1688, Solivella no en mostra cap.

DARRERA DÈCADA DEL SEGLE XVII

Encetem la darrera dècada del segle. Olivé no en diu ni mitja paraula. Dantí destaca la crisi del 1695, que només constata a 3 poblacions però on les intensitats acumulades li confereixen caràcter de crisi important (Dantí, 112). La crisi del 1694 és considerada general per Nadal i Giralt: els autors esmenten també la segura interrelació de causes alhora que no descarten la possible participació de la pesta. Planes comenta com els anys centrals dels 90 són molt dolents, sobretot a Tàrrrega (Planes, 289).

A la Conca, la crisi es presenta estesa al llarg de diverses anyades i tan sols ateny certa concentració el 1694 negatiu a Pira, Rocafort i Vilaverd i el 1697, defectiu a Vilanova de Prades, Rocafort i Barberà.

Tot plegat, la mort féu acte de presència de manera sovintejada després de la Guerra dels Segadors. Només el període 1671-1679 es presenta lliure d'escomeses, excepció de Barberà. La crisi del 1684 ateny una gran extensió geogràfica i les de finals de centúria es presenten disperses.

Convé, de tota manera, anotar l'especificitat amb que sembla actuar l'etapa negativa 1660-1662, potser la més particular de totes, ja que no n'hem sabut localitzar esments al Vallès Oriental, a L'Urgell i a l'Alt Camp.

Recordem, finalment, les crisis generals al Vallès Oriental: 1580, 1652, 1656, 1658, 1675 i 1684-1685. Això pel que fa a la mortalitat adulta (Dantí, 108).

CONSIDERACIONS FINALS

No ens entretindrem en fer una recopilació de conclusions que hem anat exposant al llarg d'aquest treball. Sí, però, que volem deixar clars alguns aspectes que considerem de relleu.

Primer: a les localitats estudiades de la Conca estricta, la crisi provocada per la darrera gran pandèmia de pesta—1647 a 1652—tingué un abast quantitatiu molt menor i també una menor extensió geogràfica que la del 1641-1642.

Segon: la major part de moments crítics que analitzem corresponent a crisis "mixtes", a mortalitats de crisi i crisis de mortalitat alhora. Aquest caràcter queda clar per a l'etapa dels voltants del 1629 i també per al bienni 1684-1685, mentre que a mitjan segle XVII apareixen elements per al dubte.

Tercer: l'època de mitjan segle XVII suposà, per la Conca estricta, una fortíssima sotragada demogràfica. En aquest treball ens hem limitat a la visió de la mortalitat però val a dir que les xifres baptismals també ensenyen un profund pou demogràfic. La Conca va pagar un fort tribut en la lluita contra la monarquia hispànica.

Quart: aquest estudi no deixa d'estar basat en fonts sacramentals que s'inserixen plenament en l'època pre-estadística. Els resultats han de ser presos amb reserves a causa de la limitació documental relativa a la no inclusió dels albats durant llargs períodes, sempre indicats al treball.

Cinquè: l'anàlisi duta a terme és estrictament demogràfica. Per tant, escapa a la necessària globalitat que ha de tenir qualsevol estudi històric. Ho salva tot, entenem, el fet que només preteníem allò que apuntàvem al títol.

BIBLIOGRAFIA

- ALTISENT, Agustí. Dom: *Història de Poblet*. Abadia de Poblet. 1974. 706 pp.
- BERGADÀ ESCRIVÀ, Angel: *Vimbodí. Estudi històric, sociològic i religiós*. Parròquia de Vimbodí. Vimbodí. 1978. 294 pp.
- BIRABEN, Jean-Noël: *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens et méditerranéens*. Mouton. París. 2 vols. 454 i 416 pp.
- CAMPS SURROCA, Manuel i Manuel CAMPS CLEMENTE: *La pesta de meitats segle XVII a Catalunya*. Seminari Pere Mata. Lleida. 1985. 422 pp.
- CANAL MORELL, Jordi: *Una vila catalana davant la mort. La pesta de 1650 a Olot*. Editora de Batet. Olot. 1987. 125 pp.
- CAPDEVILA, Tomàs. Prev.: *Sarreal. Notes històriques de la vila*. Facsímil de l'edició de 1934. Ajuntament de Sarreal. 1985. 201 pp.
- CASAS HOMS, Josep M.: *Dietari de Jeroni Pujades*, 4 vols. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona. 1975-1976. 482, 236, 397 i 319 pp.
- CASTELLS CALZADA, Narcís: "La pesta de mediados del siglo XVII en Cataluña". 1er. Coloquio Hispano-Luso-Italiano de Demografía Histórica. Barcelona. 1987.
- CORTIELLA ODENA, Francesc: *Història de Vilaverd*. Ajuntament de Vilaverd. 1982. 253 pp.
- DANTÍ RIU, Jaume: *Terra i població al Vallès Oriental*. Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana. 1988. 396 pp.
- GUAL VILÀ, Valentí: *Terra i Guerra. Rocafort de Queralt a l'Edat Moderna*. Rafael Dalmau, editor. Barcelona. 1987. 159 pp.
- : *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'època moderna*. Diputació de Tarragona. 1988. 168 pp.
- : "Balanz natural i reconstrucció de famílies a través dels sacramentaris: la Conca de Barberà a l'època moderna". Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. 1991.
- IGLÉSIES FORT, Josep: "La població de la Conca de Barberà a través de la història", pp.75-94. *Actes de la VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Montblanc, 1966. Ed. Montblanc. Granollers. 1967. 187 pp.
- JULIANO CORREGIDO, Dolores: "Evolució demogràfica a Barberà de la Conca", pp.47-113. *Aplec de Treballs*, núm. 7. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc. 1985. 288 pp.
- OLIVÉ OLLÉ, Francesc: "Valls de la crisi del segle XVI a la recuperació econòmica del segle XVIII". Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. 1989.
- PLANAS, Miquel i Antoni SIMON: "La pesta de mitjan segle XVII a la Catalunya oriental: estudi morfològic". 1er. Coloquio Hispano-Luso-Italiano de Demografía Histórica. Barcelona. 1987.
- PLANES CLOSA, Josep M.: "Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim". Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. 1987.
- PORTA BLANCH, Josep: *Arreplec de dades per a la història de Barberà*. Ajuntament de Barberà de la Conca. 1984. 430 pp..
- RECASENS LLORT, Josep: *Blancafert*. Ajuntament de Blancafert. 1986. 385 pp.